

PRZYCZYNY WYBUCHU II WOJNY ŚWIATOWEJ

Autarkia – samowystarczalność gospodarcza państwa lub grupy państw; też: polityka zmierzająca do osiągnięcia takiej samowystarczalności (Słownik języka polskiego)

Mandżukuo – państewko na terenie Mandżurii utworzone przez japończyków po podboju tego terytorium.

Embargo – zakaz przywozu lub wywozu określonych towarów do lub z danego państwa, czyli ograniczenie handlu i innych stosunków z określonym państwem i jego bojkot na arenie międzynarodowej.

Remilitaryzacja – ponowne uzbrojenie, ufortyfikowanie danego terytorium.

Piąta kolumna – utajnieni stronnicy nieprzyjaciela, prowadzący na jego rzecz działania dywersyjne i szpiegowskie.

Trockizm – ideologia polityczna głoszona przez Lwa Trockiego, która zakładała: ideę permanentnej rewolucji, która rozszerzy się na inne kraje a nie zatrzyma się w jednym kraju jak uważał Stalin.

Anschluss Austrii – przyłączenie Austrii do Niemiec.

1. Polityka zagraniczna Japonii.

a) **Japonia dążyła do utworzenia imperium autarkicznego** (samowystarczalnego gospodarczo). Cel ten można było osiągnąć jedynie na drodze zbrojnej. Dlatego też Cesarstwo Japonii rozbudowywało swoje siły zbrojne.

b) geneza:

- Japonia była uzależniona od importu surowców i żywności. Główną przyczyną był gwałtowny wzrost liczby ludności w stosunku do XIX w.
- Kryzys ekonomiczny z 1929 r. spowodował: załamanie handlu, bankructwo gospodarstw rolnych i fabryk, gwałtowny wzrost bezrobocia i głód.
- Szerzenie się haseł nacjonalistycznych i imperialistycznych:
 - „Azja tylko dla Azjatów”,
 - utworzenie strefy „Wspólnego Dobrobytu Wielkiej Azji Wschodniej” – konfederacji pod hegemonią cesarza Japonii, a właściwie kolonialnego imperium japońskiego; Japonia miała zastąpić inne mocarstwa kolonialne w Azji takie jak W. Brytania, Francja, Belgia, Holandia czy USA.
 - poglądy Ikki Kika: należy znieść demokrację i znacjonalizować przemysł by móc „wyzwolić 700 milionów braci” w Indiach i na Filipinach.

c) ekspansja Japonii w latach 20-ych

1931 – atak na Chiny – zajęcie Mandżurii i utworzenie tam państewka Mandżukuo.

1933 – Japonia wystąpiła z Ligi Narodów.

1935 – Japonia zażądała takiego samego parytetu wyporności floty jak USA i W. Brytania

1937 – Japonia zajęła dalsze części Chin: Pekin, Szanghaj, Nankin i Kanton.

Ekspansja ta została zahamowana dzięki pomocy jakiej Chinom udzielił ZSRR, który obawiał się zajęcia przez Japonię terenów radzieckiego Dalekiego Wschodu.

2. Wojna włosko – etiopska 1935 – 1936.

a) cele polityki zagranicznej Włoch:

- odtworzenie Imperium Rzymskiego, a tym samym zamknięcie Morza Śródziemnego w granicach imperium,

- wzmocnienie mocarstwowości Włoch poprzez podniesienie autorytetu państwa,
 - odwrócenie uwagi opinii publicznej od problemów społecznych i ekonomicznych; ekspansja miała pomóc w ich rozwiązaniu.
- b) Etiopia była niepodległym państwem, monarchią, na czele której stał cesarz Hajle Sellasje; członkiem Ligi Narodów.
- c) przebieg konfliktu:
- 1934 – tajne układy włosko – francuski i włosko – angielski, w którym rządy tych państw wyrażają zgodę na zajęcie przez Włochy części terytorium Etiopii.
- 1935 – agresja Włoch na Etiopię (Abisynię)
- Liga Narodów nałożyła sankcje ekonomiczne na Włochy – zablokowano kredyty międzynarodowe i wprowadzono zakaz handlu z Włochami (z embarga wyłączono węgiel, stal i ropę).
- 1936 – zakończenie podboju Etiopii. Ogłoszono powstanie Drugiego Imperium Rzymskiego.

3. Zbrojenia Niemiec 1935 r. i remilitaryzacja Nadrenii w 1936 r.

- a) cele polityki zagranicznej III Rzeszy
- Hitler przejął pełnię władzy w państwie po śmierci Hindenburga już w 1934 r. Wówczas rozpoczął realizować swój plan „zdobycia przestrzeni życiowej” dla Niemców i przekształcenia III Rzeszy w mocarstwo. By to osiągnąć musiał zbudować potężną armię, a tym samym „złamać dyktat wersalski” – postanowienia traktatu wersalskiego.
- b) w **1935 r.** wprowadzono w Niemczech powszechną służbę wojskową, utworzono lotnictwo i rozbudowano marynarkę wojenną, a także utworzono sztab generalny. Ani Francja ani Wielka Brytania nie podjęły żadnych działań przeciwko Niemcom. W. Brytania podpisała z Hitlerem układ morski, w którym ustalono wysokość tonażu niemieckiej floty na 35% tonażu floty brytyjskiej.
- c) w **1936 r.** wojska niemieckie wkroczyły do Nadrenii, którą **remilitaryzowano**. i wypowiedziały układy lokarneńskie z 1925 (o gwarancji nienaruszalności swojej zachodniej granicy). Francja i Wielka Brytania zdobyły się jedynie na protesty dyplomatyczne lecz nie podjęły żadnych zdecydowanych kroków, co tym bardziej umocniło Hitlera w przekonaniu, że jest bezkarny. W odpowiedzi Belgia zerwała sojusz militarny z Francją i ogłosiła swoją neutralność.

4. Hiszpańska wojna domowa 1936 – 1939

- a) geneza wojny:
- Hiszpania miała krótką historię demokracji – była republiką parlamentarną dopiero od 1931 r. Była krajem niestabilnym, w którym rywalizowało ze sobą wiele stronnictw politycznych.
 - od 1936 r. władzę w państwie przejął rząd lewicowy (**Front Ludowy**), który był koalicją partii republikańskich, socjalistycznych, trockistowskich i komunistycznych. Rozpoczął on program reform wymierzonych w duchowieństwo i w armię. Armią podległa redukcji, a na duchowieństwo spadły represje. W państwie szerzył się chaos – dochodziło do mordów politycznych i strajków, wzrastało bezrobocie,.
 - Polityce nowego rządu sprzeciwiła się grupa oficerów, która spróbowała przejąć władzę. Na czele puczu stanęli **gen. Emilio Mola Vidal, gen. José Sanjurjo y Scannell i gen. Francisco Franco**. Buntowników poparła prawica, głównie hiszpańscy faszyci skupieni w partii **Falanga Hiszpańska** oraz monarchiści.

b) wojna domowa wybuchła w lipcu 1936 r. Siły podległe rządowi opanowały sytuację w kraju jednak gen. Francisco Franco przejął kontrolę nad hiszpańskim Marokiem. Mocarstwa: Francja, Wielka Brytania, Włochy, III Rzesza, ZSRR powołały **Komitet Nieinterwencji**, oficjalnie nie chcąc się mieszać w wewnętrzne sprawy Hiszpanii. Ogłoszono embargo na dostarczanie broni, którejkolwiek ze stron. Jednakże Włochy, III Rzesza i ZSRR nie zastosowały się do tych decyzji. Włochy i III Rzesza udzieliły zbrojnej pomocy gen. Franco; pomogły jego wojskom przepłynąć na kontynent i podesłały broń oraz Legion Condor – dywizjon lotniczy. ZSRR wysłał do Hiszpanii doradców wojskowych, którzy szkolili wojska podległe rządowi. Jednocześnie tysiące ludzi, którzy chcieli walczyć z faszyzmem zasililo Brygady Międzynarodowe walczące po stronie Frontu Ludowego. Wojna była bardzo krwawa

5. Kształtowanie się Osi „Berlin – Rzym – Tokio”

- a) **powstanie osi Berlin – Rzym. 25.10.1936** Włochy i III Rzesza podpisały układ o tej nazwie. Uzgodniono: (1) wspólną pomoc dla gen. Franco w Hiszpanii, (2) podjęcie środków dla zwalczania Kominternu, (3) Włosi zobowiązali poprzeć starania niemieckie o odzyskanie kolonii w zamian za uznanie aneksji Abisynii (Etiopii). Układ pomógł wyjść Włochom z izolacji po wojnie włosko – abisyńskiej.
- b) **Pakt Antykominternowski – 25.11.1936** – układ niemiecko- japoński, który był sojuszem skierowanym przeciwko ZSRR. Oficjalnie był skierowany przeciwko propagandzie Kominternu. Tajny protokół zapewniał polityczną pomoc na wypadek wojny z ZSRR. W 1937 r. do Paktu przystąpiły Włochy; w ten sposób ostatecznie ukształtowała się Oś Berlin – Rzym – Tokio.

6. Anschluss Austrii – 12 marca 1938 r.

Hitler chciał doprowadzić do powstania Wielkich Niemiec, czyli do połączenia Niemiec z Austrią. Już od 1934 r. narodowi socjaliści próbowali przejąć władzę w tym państwie. Od początku 1938 r. bojówki hitlerowskie prowadziły akcje paraliżujące normalne życie w tym kraju. Kanclerz Austrii Kurt Schuschnigg rozpoczął rokowania z Hitlerem, który zażądał przekazania najważniejszych urzędów w Austrii austriackim nazistom. Wówczas kanclerz Austrii zaproponował narodowy plebiscyt. Wojska niemieckie zajęły pozycje wyjściowe na granicy austriackiej, mimo braku poparcia ze strony Mussoliniego. Ta demonstracja siły skłoniła Schuschnigga do ustąpienia na rzecz austriackiej nazisty Arthura Seyss – Inquarta. Nowy kanclerz poprosił Hitlera o pomoc wojskową. 12 marca 1938 r. Austria została zajęta przez wojska niemieckie. Następnie przekształcono ją w prowincję niemiecką Óstmark = Marchia Wschodnia.

7. Kryzys sudecki - jesień 1938 r.

Punktem spornym były Sudety zamieszkałe przez mniejszość niemiecką. Sudety były terenem uprzemysłowionym, który graniczył z III Rzeszą. Zamieszkiwała go znaczna mniejszość niemiecka. Działała tam nacjonalistyczna Partia Sudecko – Niemiecka na czele z Konradem Henleinem. Chciała ona oderwać Sudety od Czechosłowacji i przyłączyć je do Niemiec. Sytuację tę wykorzystał Hitler oskarżając władze Czechosłowacji o represjonowanie Niemców i zapowiedział wyzwolenie uciskanej mniejszości niemieckiej. Sytuacja pogorszyła

się po zawarciu przez Czechosłowację układu z ZSRR. Rządy Francji i Anglii wywierały nacisk na prezydenta Edvarda Beneša, by zgodził się na ustępstwa w sprawie Niemców Sudeckich w imię zachowania pokoju. Sprawę Sudetów miała ostatecznie rozwiązać konferencja międzynarodowa zwołana do Monachium.

Konferencja monachijska - 29 – 30 września 1938 r.

Wzięły w niej udział Niemcy (Adolf Hitler), Włochy (Benito Mussolini), Francja (Edouard Daladier) i Wielka Brytania (Arthur Neville Chamberlain). Czechosłowacji nie zaproszono. Zawarto układ, który upoważniał III Rzeszę do zajęcia terenu Sudetów. Taka była cena pokoju. 1 października 1938 r. wojska niemieckie zajęły teren Sudetów. Edvard Beneš podał się do dymisji – nowym prezydentem Czechosłowacji został Emil Hacha.

8. Polityka Józefa Becka w latach trzydziestych.

Józef Beck był polskim ministrem spraw zagranicznych. Prowadził on **politykę równowagi** wobec naszych sąsiadów: ZSRR i III Rzeszy, której zasady wypracował jeszcze Józef Piłsudski. Polityka ta polegała na utrzymywaniu równowagi w stosunkach z ZSRR i III Rzeszą. Józef Beck nie wyróżniał żadnego z tych państw, lecz wykorzystywał napięcia między nimi by umocnić pozycję państwa polskiego. Realizując tę politykę Józef Beck:

- **25.07.1932 r. zawarł pakt o nieagresji z ZSRR** (na 3 lata) co umocniło pozycję Polski w stosunkach z Niemcami;
- 3.07.1933 r. podpisał wraz z ZSRR, Estonią, Łotwą i Rumunią, Turcją oraz Afganistanem konwencję londyńską, która całkowicie potępiała agresję w stosunkach dyplomatycznych (podpisały ją państwa sąsiadujące z ZSRR);
- **26.01.1934 r. podpisał deklarację o niestosowaniu przemocy z III Rzeszą** (podpisanie tej deklaracji przełamało izolację III Rzeszy spowodowaną wystąpieniem z Ligi Narodów lecz umocniło pozycję Polski w stosunkach polsko – radzieckich);
- **5.05.1934 r. przedłużył polsko- radziecki pakt o nieagresji** na kolejne 10 lat. ZSRR ponownie uznała polską granicę wschodnią.

Od 1935 r. Niemcy zaczęły łamać postanowienia traktatu wersalskiego. W 1936 r. remilitaryzowały Nadrenię i wypowiedziały układy lokarneńskie (pakt reński o nienaruszalności niemieckiej granicy zachodniej). **Francja i Wielka Brytania**, które miały stać na straży postanowień traktatu zdobyły się jedynie na protesty dyplomatyczne rozpoczynając **politykę appeasementu**, czyli ustępstw wobec III Rzeszy by utrzymać pokój. Szczególnym orędownikiem tej polityki był premier Wielkiej Brytanii (od 1937 r.) **Neville Chamberlain**.

W sytuacji gdy Wielka Brytania i Francja nie zamierzały wypełnić zobowiązań sojuszniczych i wobec agresywnej polityki III Rzeszy, Józef Beck zrezygnował z polityki równowagi i rozpoczął w 1938 r. **politykę zbliżenia z Niemcami** licząc na pohamowanie niemieckiej agresji:

- 5.11.1937 r. Polska podpisała z Niemcami deklarację o „wzajemnej ochronie praw mniejszości”
- w 1938 r. polska dyplomacja uznała Anschluss Austrii za wewnętrzną sprawę tego państwa i go nie potępiła;
- w 1938 r. Polska wykorzystwała trudną sytuację Czechosłowacji i 2 października zajęła Zaolzie. Dwa miesiące później zajęła Spisz i Orawę.
- Rząd polski wymusił na rządzie litewskim nawiązanie stosunków dyplomatycznych.

W październiku 1938 r. minister spraw zagranicznych III Rzeszy – Joachim von Ribbentrop zaproponował ambasadorowi polskiemu w Berlinie Józefowi Lipskiemu rozstrzygnięcie polsko – niemieckich kwestii spornych na drodze pokojowej. W tym celu II RP miała zgodzić się na niemieckie postulaty dotyczące Wolnego Miasta Gdańska, eksterytorialnej linii kolejowej i autostrady biegnącej przez państwo polskie oraz przystąpienia do Paktu Antykominternowskiego. W zamian za ich realizację Ribbentrop gwarantował nienaruszalność granicy pol.– niem. oraz przedłużenie paktu o nieagresji na 25 lat. Oferta złożona przez Ribbentropa nie była kategoryczna. Chciał on jedynie zorientować się jak zareagowałby polski rząd gdyby oficjalnie takie żądania zostały złożone. Polska odmówiła.

9. Rok 1939 – eskalacja konfliktu.

a) rozpad Czechosłowacji 15 marca 1939 r.

Od konferencji monachijskiej Czechosłowacja prowadziła uległą wobec Niemiec politykę licząc na zachowanie niepodległości. Niestety już w **lutym 1939 r.** III Rzesza wysunęła **wobec Czechosłowacji nowe żądania.** Czechosłowacja miała:

- ogłosić całkowitą niepodległość
- przystąpić do Paktu Antykominternowskiego, skierowanego przeciwko ZSRR
- wystąpić z Ligi Narodów,
- zrezygnować z samodzielnej polityki zagranicznej,
- zredukować armię,
- udzielić III Rzeszy licznych przywilejów gospodarczych

Prezydent Hacha przyjął ultimatum Hitlera pod groźbą zbombardowania Pragi. **15 marca 1939 r. wojska niemieckie wkroczyły do Czechosłowacji. Utworzono Protektorat Czech i Moraw.** Ukraina Zakarpacka została oddana Węgrom, a w Słowacji powstał prohitlerowski rząd księdza Józefa Tiso. Niemcy mogły zakładać swoje bazy wojskowe na terytorium Słowacji.

b) wysunięcie żądań wobec Polski 21.03.1939 r.

Po zagarnięciu Czech i Moraw III Rzesza wysunęła oficjalne żądania wobec Polski. Ich treść pokrywała się z wcześniejszymi „postulatami”. II RP miała:

- (1) wyrazić zgodę na przyłączenie Wolnego Miasta Gdańska do III Rzeszy;
- (2) wyrazić zgodę na wybudowanie eksterytorialnej autostrady i linii kolejowej łączącej Pomorze Zachodnie z Prusami Wschodnimi
- (3) przystąpić do Paktu Antykominternowskiego.

c) zagarnięcie Kłajpedy 23.03.1939 r.

Litwa w 1923 r. zajęła Kłajpedę, która po I wojnie była wolnym miastem. Hitler zażądał Kłajpedy w marcu 1939 r. „ujmując się” za mieszkającą tam ludnością niemiecką. Kłajpeda została przyłączona do III Rzeszy 23 marca 1939 r.

d) 6.04.1939 r. Wielka Brytania udzieliła Polsce jednostronnych gwarancji niepodległości na wypadek agresji niemieckiej. W. Brytania i Francja zdały sobie sprawę, że Hitler będzie wysuwał coraz to nowe żądania i uzyska wszystkie swoje cele polityczne jedynie na drodze zastraszania. Udzielenie gwarancji miało przekonać rząd polski, że Wielka Brytania kończy z polityką appeasement (ustępstw) i, że w razie wojny stanie po stronie państwa polskiego. Skutkiem było usztywnienie stanowiska rządu polskiego i dało czas na przygotowanie się aliantów do wojny.

- e) **28.04.1939 r. III Rzesza wypowiedziała Polsce pakt o nieagresji.** Rząd III Rzeszy uznał jednostronne gwarancje brytyjskie i francuskie za powód do wypowiedzenia Polsce układu o nieagresji z 1934 r. (deklaracji o niestosowaniu przemocy) uznając, że Polska złamała ducha umowy. Zdano sobie sprawę, że wojna jest nieunikniona. Hitler nakazał przygotowanie planu agresji na Polskę o kryptonimie „**Fall Weiss**”. Wyznaczono datę ataku na 26.08.1939 r.
- f) **5.05.1939 r. Józef Beck oficjalnie odrzucił żądania niemieckie.** Podczas przemówienia w Sejmie otwarcie stwierdził, że Polacy nie znają pojęcia pokoju za wszelką cenę. 19.05.1939 r. władze polsko – francuskie podpisały protokół dotyczący działania wojsk francuskich w przypadku agresji niemieckiej na Polskę.
- g) **próba stworzenia koalicji antyfaszystowskiej** – Wielka Brytania oraz Francja rozpoczęły rozmowy z ZSRR, których celem było utworzenie koalicji antyfaszystowskiej. u warunkował swoją pomoc wyrażeniem zgody przez rządy Polski i Rumunii na wkroczenie wojsk radzieckich na terytoria tych państw, „by ich skutecznie bronić”. Oba rządy odrzuciły to żądanie (13.08.). Stalin równolegle prowadził rozmowy z Niemcami, którzy chcieli zabezpieczyć się w przypadku agresji na Polskę (pakt o nieagresji z ZSRR zobowiązywał do udzielenia Polsce pomocy militarnej).
- h) pakt Ribbentrop – Mołotow 23.08.1939 r.**
Układ o nieagresji między ZSRR, a III Rzeszą został podpisany w Moskwie przez niemieckiego ministra spraw zagranicznych Joachima von Ribbentropa oraz przez ministra spraw zagranicznych ZSRR Wiaczesława Mołotowa. Oficjalnie był to traktat o nieagresji. Dołączono do niego tajne protokoły, w których ZSRR i III Rzesza ustaliły podział stref wpływów w Europie Środkowo – Wschodniej w przypadku wojny:
(1) państwa nadbałtyckie zostały podzielone następująco – Litwa znalazła się w strefie niemieckiej, a Łotwa, Estonia i Finlandia w strefie ZSRR;
(2) Polska została podzielona wzdłuż linii rzek: Narew – Wisła – San;
(3) ZSRR zgłosił zainteresowanie Besarabią w Rumunii.
Układ dawał Hitlerowi wolną rękę w przypadku agresji na Polskę. Co więcej Stalin zobowiązał się pomóc i zaatakować Polskę od wschodu by zająć ustaloną strefę. Stalin nie chciał jednak by jego państwo uznano za agresora dlatego miał przyłączyć się do agresji kilka dni po jej rozpoczęciu przez III Rzeszę.
- i) **25.08.1939 r. oficjalne gwarancje brytyjskie dla Polski.**
W przypadku napaści III Rzeszy na Polskę Wielka Brytania miała wypowiedzieć agresorowi wojnę w trzecim dniu działań wojennych i udzielić Polsce natychmiastowej pomocy. Udzielenie gwarancji przez Wielką Brytanię spowodowało zmianę terminu wybuchu wojny. Hitler postanowił nie atakować 26.08. nie widząc czy W. Brytania i Francja wypełnią postanowienia traktatowe. Nie był przygotowany do wojny na dwa fronty. 29.08.1939 r. przekazał na ręce ministra spraw zagranicznych Wielkiej Brytanii ultimatum dla rządu polskiego, w którym przedstawił 16 żądań, od spełnienia których uzależnił wybuch wojny. Rząd polski mógł się z nimi zapoznać dopiero 31.08.1939 r. i nie miał szans się do nich ustosunkować. 1 września o godzinie 4.45. rozpoczęła się II wojna światowa.